

Opinnäytetyö (AMK)

Esittävät taiteet

Teatteri-ilmaisun ohjaaja

2024

Petra Lumme

Kuoleman näyttämöllistäminen
esityksessä *Mädännäinen – Eräs
suruprosessi*

– ohjausprosessin valintojen tarkastelu

Opinnäytetyö (AMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Esittävät taiteet – Teatteri-ilmaisun ohjaaja

2024 | 19 sivua

Petra Lumme

Kuoleman näyttämöllistäminen esityksessä Mädännäinen – Eräs suruprosessi

– ohjausprosessin valintojen tarkastelu

Tarkastelen taiteellisen opinnäytetyöni *Mädännäinen – Eräs suruprosessi*—esityksen ohjausprosessissa kuoleman näyttämöllistämistä: miten viitteitä kuolemasta ja kuoleman symboliikkaa on tuotu lavalle kyseisessä esityksessä. Tavoitteena on hahmottaa kuoleman lavallistamisen eri keinoja.

Sanallistan ohjausprosessin aikana tehtyjä valintoja suhteessa kuolemaan sekä sitä miten eri tavoin kuolemaa voi symboloida. Reflektoin ohjausprosessin aikana tehtyjä päätöksiä. Symbolien tulkintamahdollisuuksien vuoksi korostan niiden tärkeyttä teatteritaiteen kentällä vaikeiden ja abstraktien asioiden käsittelyssä. Tarkastelen valintoja muiden taiteilijoiden kuoleman käsittelyn ja vakiintuneiden kuoleman symboleiden kautta.

Tarkastelen kuoleman näyttämöllistämistä esityksessä käytetyn seitsemän elementin kautta. Elementit ovat ruumis, kasvottomuus, tilallisuus, kuolemantanssi, äänet, avokatot ja luonto. Lopulta elementtien ja symbolien käytön on aina tapauskohtaista. Symboleita käyttää aina elävä ihminen, jolloin ne kertovat hänen henkilökohtaisesta käsityksestään kuolemasta.

Asiasanat:

kuolema, teatteritaide, symbolit, esitykset, taide

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Performing Arts – Drama Instructor

2024 | 19 pages

Petra Lumme

Staging death in *Mädännäinen* – a Grieving process performance

- Reviewing the Decisions in the Directing Process

I shall review the staging of death in my directing process of my artistic thesis, *Mädännäinen – a Grieving process*: how references to and symbolisms of death were brought to the stage in the performance. The goal is to outline the different ways of staging death.

I shall verbalize the choices that were made in the directing process and how death can be symbolized in different ways. I reflect on the decisions made during the directing process. Due to the interpretative possibilities of symbols, I emphasize their importance in the field of theatrical arts in dealing with abstract issues, such as death. I examine the choices through both the canon of other artists' treatment of death, as well as the established references to death. I will consider the staging of death through the seven elements used in the performance. The elements are corpse, facelessness, spatiality, dance macabre, sounds, avocados and nature. Eventually I shall come to the conclusion that the usage of elements and symbols is always case-specific. Because the elements are used by a living person, they tell about the personal perception of death.

Keywords:

death, theatre, symbols, performances, art

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Taustoitus	7
2.1 Symbolit	7
2.2 Symbolit teatterissa	7
2.3 Mädannäinen	8
3 Kuolemaa näyttämöllistävät elementit	9
3.1 Ruumis	9
3.2 Kasvottomuus	10
3.3 Tilallisuus	11
3.4 Kuolemantanssi	11
3.5 Äänet	12
3.6 Avokadot	13
3.7 Luonto	14
4 Lopuksi	16
Lähteet	18

1 Johdanto

Kuolema on aina kiinnostanut ihmisiä, sillä se pysyy mysteerinä koko elämän ajan. Mysteerin takia kuolemaa käsitellään taiteissa paljon. Saksalaisen filosofin Walter Benjaminin mukaan me ihmiset etsimme fiktiosta ymmärrystä kuolemasta, sillä se on kielletty meiltä muin keinoin (Brooks 1992, 22).

Kuolema ja sen mysteeri kiinnostavat myös minua. Ohjasin taiteellisena opinnäytetyönäni esityksen *Mädännäinen – eräs suruprosessi*, jossa olen käsitellyt läheisen kuolemasta aiheutunutta suruprosessia. Tässä opinnäytetyössä avaan esityksen ohjausprosessin aikana tekemiäni valintoja kuoleman näyttämöllistämistä. Käytän opinnäytetyön luvuissa esityksestä nimeä *Mädännäinen*, jolla viittaa esityksen koko nimeen.

Käytän sanaa kuolema, mutta en sen perinteisessä merkityksessä. En tarkoita todellisen elollisen kuolemaa tai sen lavalle tuomista. Puhun kuolemaan viittavista elementeistä ja symboleista, jotka ovat esityksessä ja prosessissa olleet läsnä. Tavoitteenani on sanallistaa ohjausprosessin aikana tehdyt valinnat, jotka näyttämöllistivät kuolemaa.

Avaan toisessa luvussa ensin symboliikan peruskäsitettä sekä teatterin symboliikkaa suhteessa kuolemaan. Näiden jälkeen kerron *Mädännäinen*-esityksestä. Kolmannessa luvussa tarkastelen, miten ohjausprosessin aikana toin kuolemaa lavalle valittujen elementtien kautta. Avaan näitä elementtejä sekä niiden takana olevia valintoja, sillä ne ovat määrittäneet kuoleman näyttämöllistämisen teoksessa. Viimeisessä luvussa avaan ajatteluani kuoleman symboliikasta.

Ohjausprosessin aikana en nojannut teatteritaiteen teoksiin vaan lähdemateriaaleinani toimivat enimmäkseen kuvataide ja kuvataiteen historia. Nyt jälkepäin valintojani tarkastellessani lähteinäni toimivat muun muassa teatterihistorian, kuvataidetutkimuksen sekä kirjallisuudentutkimuksen artikkelit ja teokset. Viittaa muun muassa Waenerbergin kirjoittamaan artikkeliin

Kuoleman muotokuva taiteessa sekä symboleihin erikoistuneen Liisa Väisäsen teoksiin.

2 Taustoitus

Kuolemaa on näytetty teatterin lavoilla läpi historian hyvin eri tavoin. Antiikin Kreikassa kuolemat toteutettiin esityksissä aina katsojilta näkymättömissä kuoron tai hahmojen sanoittamana. Roomassa puolestaan kuolemat näytettiin katsojille ja lavalla oikeasti tapettiin ihmisiä mahdollisimman aidon kokemuksen takaamiseksi. (Lueger 2016.) Nykypäivänä kuolemaa ei näyttelijöiden onneksi toteuteta oikeasti lavalla vaan usein sitä käsitellään viitteellisesti muun muassa symbolien kautta. Tässä luvussa avaan, mitä symbolit tarkoittavat teatterin kontekstissa ja kerron *Mädännäinen*—esityksestä.

2.1 Symbolit

Symbolit ovat kommunikaatiovälineitä. Esimerkiksi aakkoset, numerot ja liikennemerkkit ovat symboleita eli kuvia, jotka sisältävät jonkin merkityksen. (Väisänen 2023, 16.) Tunnettuja kuoleman symboleita ovat muun muassa viikatemies, pääkallot, tiimalasit ja arkut (Gibson 1996, 151). Symbolien juuret juontavat hyvin pitkälle historiaan ja ne elävät usein kulttuureissa kollektiivisen tajunnan avulla (Väisänen 2023, 63).

Symboli siis tarkoittaa ideaa siitä, että asioilla on toinen merkitys. Symboleita hyödynnetään varsinkin taiteissa.

2.2 Symbolit teatterissa

Taiteilijat ovat tietoisia vaikeudesta käsitellä tapahtumia, jotka eivät ole helposti ilmaistavissa draaman kontekstissa. Tämän takia on etsitty apua symboliikasta asioiden ilmaisuun, jotka ovat muutoin taidemuodon rajoittamattomissa. (Tisdell 1920, 229.) Mikä tahansa voi toimia symbolina, kunhan symbolin käyttö ohjeistetaan tai opetetaan katsojalle jollain tavalla. Kollektiivisen tajunnan vuoksi symboleita saattaa olla myös helppo tulkita samoin kuin on taiteissa on tarkoitettu.

Kuolemaa ja sen symboliikkaa on käsitellyt teoksissaan muassa puolalainen teatteritaiteilija Tsadeusz Kantor (1915–1990), joka tutustui symboliikkaan opiskellessaan kuvataidetta. Hänen merkittävimmät työt käsittelevät kuolemaa eri muodoissa. Hän käsittelee kuolemaa muun muassa kerrottujen muistojen sekä teatterin konventioiden sanoittamisen ja kyseenalaistamisen kautta. (Kobialka 2023.) Hänen teoksiaan on esitetty myös hänen kuolemansa jälkeen. Viimeisintä teosta *Today is my Birthday* hän ei saanut valmiiksi ennen kuolemaansa, jolloin teatteriryhmä valmisti sen loppuun. Esityksissä ryhmä soitti nauhalta Kantorin ääntä ja jätti tyhjän penkin lavalle. Nämä molemmat symboloi Kantorin läsnäoloa esityksessä kuolemansa jälkeen. (Twitchin 2016, 235-236.)

Symbolien ja etenkin kuoleman symbolien moninaisuuden myötä kiinnostuin siitä, miten kuolemaa voi näyttämöllistää. Kuoleman symbolit ja niiden lavalle tuominen kiinnostuksenani lähdin työskentelemään taiteellisen opinnäytetyöni *Mädännäinen*-esityksen kanssa.

2.3 Mädännäinen

Mädännäinen on taiteellinen opinnäytetyöni. *Mädännäinen* käsittelee kuolemasta aiheutuvaa suruprosessia ja siten myös kuolemaa. Teoksen alussa päähenkilö saa tietää, että hänelle läheinen ihminen on kuollut. Esityksen ajan seurataan päähenkilön suruprosessia sekä kuoleman käsittelyn vaikeutta. Tapahtumapaikka pysyy läpi esityksen sademetsäaukiona, joka on täynnä avokadoja. Vanhojentanssit ovat teemallisesti läsnä esityksessä, sillä päähenkilö tanssi kuolleen läheisen kanssa vanhojentanssit. Päähenkilön prosessin niin sanottuna matkaoppaana toimii laiskiainen, joka auttaa lopulta henkilöä jatkamaan eteenpäin. Laiskiainen on esityksessä toteutettu nukkena.

Mädännäinen esitettiin Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemiaan Naruteatterissa 4.–8.12.2023. Vastasin teoksen käsikirjoituksesta, ohjaamisesta sekä nukkerakennuksesta. Työryhmään kuului lisäksi lavastaja, valosuunnittelija, kaksi äänisuunnittelijaa sekä viisi näyttelijää, joista yksi käsitteli nukkea.

3 Kuolemaa näyttämöllistävät elementit

Tässä luvussa esittelen ja avaan elementtejä, joita *Mädännäinen*—esityksessä käytetin kuoleman lavalle tuomisessa. Jokaisen elementin kohdalla argumentoin, mihin kyseisen elementin valinta perustui. Avaan elementtien symboliikan sisältämiä tavoitteita. Nostan myös esille elementin taustalla olevat lähdemateriaalit.

3.1 Ruumis

Kuollut läheinen oli lavalla näyttelijänä, elävänä ruumiina. Ruumis sana käsittää sekä elävän että kuolleen ihmisen ruumiin (Kolehmainen 2001). Näyttämöllä elävä ruumis, keho, voi toimia jo itsessään symbolina kuolelle (Twitchin 2016, 19). Toki lavalla olevan näyttelijän pystyi tulkitsemaan haamuna tai kummituksena. Kuitenkin tällä elementillä tavoittelin sitä, että ruumis on suhteellisen konkreettinen symboli kuolleesta.

Esityksen aikana hahmo nähtiin useaan kertaan elinvoimaisena. Tällöin ruumis toimi symbolina muistolle kuolleen kanssa jaetuista hetkistä. Aivan näytelmän lopussa hahmon elinvoimaisuus katoaa ja esiintyjä kaatuu maahan liikkumattomaksi. Elollisen liikkumattomuuden voi yhdistää kuolemaan, sillä oikeassa kuolemassakin ruumis lopettaa toiminnan ja pysähtyy. Lavalla näyttelijän ruumiin konkreettisella liikkeen loppumisella ja pysähtyneisyydellä symboloitiin kuolemaa.

Jo käsikirjoitusvaiheessa päätin, ettei kuollut sano mitään. En tuonut lavalle puhuvaa kuollutta ruumista, koska vältin sillä aspektin, jonka voisi tulkita, että väitän mitä kuolemassa tai sen jälkeen tapahtuu. Halusin kunnioittaa kuoleman mysteeriä ja kertoa tarinan surevan elävän kautta.

3.2 Kasvottomuus

Pitkään prosessissa mietin sitä, että kuoleva henkilö olisi ollut läpi esityksen niin sanotusti kasvoton, eli hänen naamaansa ei olisi nähty esityksen aikana. Kasvottomuutta tehokeinona taiteessaan on käyttänyt muun muassa japanilais-puolalainen kuvataiteilija Lia Kimura käsitellessään ajatusta kuolemasta, toiseudesta ja toivosta (Brelínska 2019, 3). Israelilainen kuvataiteilija Gideon Rubin käyttää kasvottomuutta tavoitellessaan ajatusta siitä, että teoksissa voisi olla kuka tahansa (Guido 2020). Kasvottomuus *Mädännäinen*-esityksessä olisi korostanut kuoleman kuvaa eikä vaan yhden henkilön kuolemaa. Kuoleman kuva kuvataiteissa tarkoittaa sitä, että teoksessa ei voi itsessään erotella kuolevan ihmisen henkilöllisyyttä tai tilannetta, jolloin teoksen voi tulkita yleisesti kuoleman vertauskuvana (Waenerberg 199, 235). Ajatus kenestä tahansa kuolemassa olisi sopinut Mädännäiseen, mutta aloin pohtia kasvottomuuden ja anonymiteetin tuomia ongelmia.

Kasvottomuutta käytetään paljon peittämään ihmisen identiteettiä. Tämä on tuttua muun muassa supersankari- ja kauhuelokuvista joissa maskin takana oleva henkilö haluaa pysyä anonyyminä. Usein jopa kauhuelokuvissa kammottavia tekoja pelottavampaa on se, ettei tekijän identiteettiä pysty tunnistamaan. (Malone 2019.)

Tunnistamaton hahmo vaikuttaa pelottavalta. Päädyin prosessin myötä siihen, että en peitä henkilön kasvoja. Harjoitusten kuluessa alkoi tuntua tärkeältä nähdä verhon takana oleva henkilö kasvoineen. Kuoleman henkilöityminen yhteen ihmiseen tekstin tasolla auttoi päätöksen tekemisessä. Kasvojen näyttäminen loi myös tutumman tuntuisen hahmon lavalle. Tällöin esitys pysyi selkeästi yhden henkilön kuoleman käsittelynä ja toi teokseen henkilökohtaisuuden tunnun.

3.3 Tilallisuus

Ajattelen yksinkertaistetusti kuoleman olevan paikka, johon ei pääse elävänä. Halusin siirtää tämän ajatuksen tilallisesti lavalle. Päätimme lavastajan kanssa rajata lavalta alueen, johon meidän elävä päähenkilö ei pääse. Rajasimme lavan kahteen osaan syvyys suunnassa verholla. Päähenkilö ei koskaan päässyt verhon taakse, mutta kuollut läheinen liikkui vapaasti tilojen välillä. Tilallisesti oli hyvin toimivaa rajata kuolleen ja elävän hahmon alueet näin konkreettisesti. Tämä jako toi selkeitä suuntia näyttelijöille sekä mahdollisti katsojalle informaatiota siitä, mitä oli tapahtunut.

Verho oli hieman läpikuultava, joten pystyimme valojen kanssa vaikuttamaan siihen, milloin verhon taakse näkee ja milloin ei. Verhon takaisessa ”kuoleman tilassa” näytettiin päähenkilön ajatuksia ja muistoja kuolleesta hahmosta. Verhon takana kuollut hahmo ikään kuin yhä eli muistoissa, ja näin saimme häneen myös aiemmin mainitsemaani elinvoimaisempaa kehollista ilmaisua. Lopulta kuollut hahmo rikkoi verhon rajan tunkeutumalla verhon läpi päähenkilön luo.

3.4 Kuolemantanssi

Kuolemantanssi nimiseen kohtaukseen ei ollut kirjoitettu parenteeseihin minkäänlaista tanssia. Ohjausprosessin alussa ymmärsin keskustelujen avulla, että kohtausta kaipaa kuitenkin nimensä mukaisesti jonkin tanssillisen hetken. Tekstissä teemallisesti läsnä olevat vanhojentanssit sopivat hyvin tähän kohtaukseen.

Teemallisesti vanhojentanssit yhdistyvät vahvasti nuoruuteen liittyvään *memento vivere* -ajatukseen. Sanonta nousi suosioon antiikin aikana ja muistutti nauttimaan elämästä. Keskiajalla lausahdus muuttui muotoon *memento mori* eli muista kuolevaisuutesi. (Waenerberg 1999, 241.) Näitä kahta sanontaa lähdin tavoittelemaan tunnelmallisesti ja teemallisesti kohtaukseen.

Vanhojentanssi-ajatus yhdistyi nopeasti kohtauksen nimen mukaisesti kuolemantanssiteoksiin.

Kuolemantanssi, ranskaksi la danse macabre, on hyvin tunnettu ja merkittävä aihe kuvataiteissa. Tätä kuvaavissa teoksissa ihmiset tanssivat joko jonossa tai piirissä luurangon johdattamana. Tämä on vertauskuvallinen kuoleman representaatio, joka korostaa tasa-arvoa kuoleman saapuessa ja kuoleman vääjäämättömyyttä. Kuvataiteessa ensimmäinen kuolemantanssiteos on pystytty ajoittamaan 1300-luvun loppupuolelle ja 1400-luvun loppupuolella ne olivat hyvin suosittuja. Ensimmäisissä kuolemantanssia käsittelevissä teoksissa luuranko johdattaa tanssia, mutta myöhemmissä teoksissa luuranko asettuu ikään kuin jokaisen tanssijan pariin vierelle tanssimaan. (Waenerber 1999, 250–255.)

Kuolemantanssiteosten inspiroimana halusin lisätä kohtaukseen luurangon. Luuranko on ollut kuoleman personifikaatio keskiajalta lähtien (Waenerberg 1999, 242). Harjoittelimme useita erilaisia pari-, rivi- ja jonotansseja luurankonukan kanssa, mutta lopulta nukun liikkuvuusrajoitusten sekä nukettamisen vaikeuden vuoksi päätin luopua tasa-arvoisuuden ajatuksesta. Yksinkertaistimme kohtauksen tanssin luurangon osalta yhden henkilön kanssa käytäväksi paritanssiksi.

Kohtaus alkoi hyvin perinteisen näköisellä kahden ihmisen välisellä paritanssilla. Kohtauksen edetessä liikekieli muuttui sitkoisemmaksi. Lopussa luuranko tuli kohtaukseen mukaan pienellä harhautustempulla. Päähenkilö tanssi ensin läheisensä kanssa, mutta lyhyessä hetkessä tanssipari vaihtuikin luurankonukeksi, jonka kanssa kappale tanssittiin loppuun. Luurangon kanssa liike oli hyvin sitkoista ja hidasta.

3.5 Äänet

Taivaan musiikin on ajateltu olevan harmonista. Tätä vasten on loogisesti ajateltu, että pahalaisen musiikin on oltava kakofonista ja riitasointuista mölyä. (Oosterwick 2011, 18.) Tämän vuoksi valitsin teoksessa kuoleman läsnä ollessa

riitasointuisen ja kakofonisen äänimaiseman. Esimerkiksi kuolemantanssi-niminen kohtaus alkoi harmonisella äänimaisemalla, joka muuttui loppua kohti mölyisäksi, toisteiseksi ja riitasointuiseksi.

Kuolemaa kuvaavissa kuvataideteoksissa on usein soittimia mukana. Ennen 1700-lukua säkkipilli oli yksi yleisimmistä soittimista kyseisissä kuvastoissa, mutta 1700-luvulla viulu alkoi ilmestyä mukaan kuviin. 1800- ja 1900-luvulla viulusta tuli luurankokuolema teosten yleisin soitin. (Waenerberg 1999, 246.) Tämän takia toivoin äänisuunnittelijoilta, että varsinkin kuolemantanssikohtauksessa viulu olisi äänenä läsnä. Äänisuunnittelijat inspiroituvat tästä ja viulusta tuli *Mädännäinen*-esityksessä hyvin voimakas äänimaisemallinen tekijä. Kuolemantanssi-kohtauksessa viulu kuului kaikista selkeimpänä. Äänisuunnittelijat hyödynsivät viulua myös monissa muissa kohdissa.

Harjoitusten aikana äänisuunnittelijat leikkivät viulun jousen metalliosalla ja löysivät narisevan äänen, joka kuulosti niin sanotulta kuolinkorinalta. Patologisesti tarkasteltuna se tarkoittaa hengityksen vaikeutumista ihmisen elämän loppuvaiheilla (Hänninen 2015, 117). Tämä äänimaisema väritti vahvasti aivan esityksen alkua. Äänimaiseman korinan yhdistyessä lavalla nähtyyn ensimmäiseen kuvaan kuolleesta läheisestä luotiin vahva viittaus kuolemaan.

3.6 Avokadot

Vanitas-teokset toimivat yhtenä lähdemateriaaleista ohjausprosessin alkuvaiheessa. Vanitas-maalauksen tarkoitus on korostaa ihmisten turhamaisuutta suhteessa materiaalisuuden ja lyhytaikaisten asioiden ihannointiin ainoan varman eli kuoleman edessä. Vanitas-teoksissa toistuvat pääkallojen, erilaisten kauneuteen viittaavien objektien sekä kuolevien kukkien ja mätänevien hedelmien asetelmat. (Iacob 2022.)

Esityksessä käsikirjoitusvaiheessa suuressa osassa oli mädäntyvät avokadot. Sen vuoksi toivoin alusta asti, että mätänevät avokadot toimivat lavastuksen

suurimpana elementtinä. Avokatot roikkuivat sademetsäaukion päällä, josta ne putosivat esityksen aikana. Lopulta pudonneilla avokadoilla peiteltiin kuollut läheinen. Mädäntyvät avokatot vertautuivat ihmisen mätänemiseen, sillä avokadojen peittelyn jälkeen kuolleen läheisen liikkumaton ruumis jätettiin niiden alle mätänemään. Avokadojen käytön myötä viittaus Vanitas-teoksiin päätyi lavalle.

Lavastajan käsissä avokatot hakivat muotoaan, mutta lopulta löysivät sen katossa kangasnauhoissa roikkuvina möykkyinä, joissa kaikissa oli vaihteleva määrä hometta kuvaavaa harmaata lankaa. Aivan viimeisellä viikolla ennen ensi-iltaa kokeilimme avokadojen pudottamista katosta ensimmäistä kertaa. Möykyt putosivat maahan, mutta kangasnarut jäivät toisesta päästä kattoon kiinni pitkän mittansa vuoksi. Tämä vahingon myötä lavalle jäi pitkittäissuunnassa olevia kangas kudelmia. Lava täyttyi miellyttävällä tavalla enemmän ja avokatot ikään kuin valtasivat koko tilan. Tuntui, että kudemat tekivät maailmasta eheämmän. Nämä lavan halki pystyssä roikkuvat kankaat myös tarjosivat näyttelijöille toimintaa. Esimerkiksi niihin pystyi kiehtoutumaan, niitä pystyi repimään katosta ja keräämään syliin.

Avokadonarujen muodostamista kangaskudelmista tulikin etukäteen suunnittelematon symboli kuolemasta aiheutuvalle surulle. Surua verrataan kudelmiin erityisesti kaunokirjallisuudessa. Märta Tikkasen (1992) *Arnaia, mereenheitetty* -runoteoksessa henkilö kutoo mattoa ikävöidessään rakastaan ja puhuu paljon kuteista suhteessa ikävän aiheuttamaan suruun. Pauliina Flangin (2020) teoksessa *Seitinohuin säikein* elämää verrataan kudelman ja surua sen eri säikeisiin.

3.7 Luonto

Tapahtumapaikkana esityksessä on sademetsäaukio. Lavastuksellisesti sademetsän ajatusta toi lavastaja esille avokadojen lisäksi muutamalla aidolla oksalla. Oikean luonnon tuominen lavalle symbolisoi suhteellisen konkreettisesti kuolemaa, sillä luonto on tuotu sisätiloihin irtonaisina kuolleina oksina. Luonto

toimii myös tekstillisesti kuoleman symbolina. Tekstissä puhutaan paljon lajikuolemista sekä sukupuuttoon kuolleista eläimistä. Niiden avulla oli mahdollista verrata luonnon kuolemaa ihmisen kuolemaan. Niiden avulla onnistui myös kuljettaa esityksen läpi ajatusta siitä, että ihminen tappaa luontoa jatkuvasti, varsinkin sademetsiä (Greefield 2020). Esityksen tapahtumapaikkana oli sademetsä, mikä tuli ilmi lavastuksesta, siihen viittaavasta äänimaisemasta ja laiskiaisesta.

Esityksen läpi päähenkilön vierellä kulki laiskiainen, joka toimi niin sanotusti hänen matkaoppaanaan suruprosessissa. Halusin jo kirjoittamisvaiheessa päähenkilön vierelle jonkun ei-inhimillisen, kun päähenkilö kohtaa kuoleman aiheuttaman surun. Ajatus matkaoppaasta juontaa juurensa Virgili-nimisestä hahmosta Danten Inferno-teoksessa. Virgili kulkee Danten vierellä sekä apuna helvetin ja kiirastulen läpi (Krause 2020).

Päätökseen tehdä laiskiaisesta nukke vaikutti vanha kristillinen pahuuden symboli kani. Kristillisessä symboliikassa kani on toiminut tulkinnasta ja tilanteesta riippuen symbolina pahuudelle itselle tai sen voittamiselle (Väisänen 2012, 95). Tämä sysäsi minua valitsemaan nukan laiskiaisen rooliin. Halusin tavoitella tähän symboliikkaan viittaavaa suloista olentoa, joka voi toimia samanlaisena ambivalenttina kuin kristillisen symboliikan kani, eli katsoja ei tietäisi, onko hahmo hyvä vai paha. Ajattelin alussa, että ajatus ambivalenttiuden symbolista tulisi paremmin läpi nukella. Nopeasti prosessin alussa totesin ajatukseni liian haastavaksi ja luovuin siitä. Kahden asian symboloiminen varsinkin elottomalla asialla vaatisi erityistä huomiota ja aikaa, jota meillä ei ollut. Tämän myötä aloin pohtimaan, voiko mikään lavalla oleva asia olla koskaan täysin ambivalentti. Lopulta laiskiainen symboloi esityksen läpi lohtua ja lohduttajaa, sellaista ei-inhimillistä tai tilannetta järkeistävää vierellä kulkijaa, jota usein eläimet ovat surun hetkissä.

4 Lopuksi

Vaikka *Mädännäinen*—esityksessä käsiteltiin selkeästi yhden hahmon kuolemaa, voi ajatella, että teoksessa kuolee myös abstrakteja asioita. Kuoleman symboliikkaa ei tarvitse sitoa pelkästään elävän kuoleman käsittelyyn. Tsadeusz Kantorin *Dead Class* -teoksessa muistellaan lapsuutta. Siinä lapsuus on asia, joka on kuollut, ei ihminen (Kobialka 2023.)

Mädännäinen—esityksestä löytyy tämä sama ajatus. Siinä on suoria kuolemaan viittavia elementtejä symboleina. Samalla voi tulkita, että siinä kuolee läheisen hahmon mukana myös yksi päähenkilön elämän aikakausista. Kuoleman symboliikkaa voi löytää monesta asiasta, niin konkreettisten elementtien kautta kuin abstrakteista vaikeammin luettavista teemoista, varsinkin kun kyseessä on esitys, jossa kuoleman teema on näin vahvasti läsnä.

Kiinnostavaa kuolemaa näyttämöllistävissä elementeissä erityisesti teatteritaiteiden kentällä on se, että symbolina voi toimia mikä vain. Kun mikä tahansa voi symboloida kuolemaa, mielenkiintoisemmaksi nousee kysymys sen toteuttamisesta. Miten ja kuka on merkityksen symbolille antanut? Miten symboli ja symbolin tarkoitus tuodaan esille?

Kuoleman symboliikassa merkityksen antaja on aina elävä ihminen. Kukaan kuollut ei ole sitä tekemässä. Tämän takia symbolit ovat eläville yksi tavoista kertoa kuolemasta, ja siten hahmottaa kuoleman mysteeriä. Symbolien potentiaalin vuoksi mahdollistuu asioiden käsittely siten, että jokainen katsoja voi luottaa henkilökohtaiseen tulkintaan asiasta. Näin syntyy myös tilaa toisistaan poikkeaville katsomiskokemuksille.

Esityksen ohjausprosessissa sain päättää ja määritellä symboleille merkitykset. Yllämainitut symbolit ja viittaukset eivät kerro totuuksia elollisen kuolemasta. Ne kertovat enemmän siitä, miten minä suhtaudun ja hahmotan kuolemaa tällä hetkellä. Niissä näkyvät myös prosessin aikana käyttämäni materiaalit sekä minua silloin eteenpäin auttaneet lähteet. Lopulta elementit ja symbolit, jotka esitykseen toin, avaavat sitä, miten ymmärrän kuoleman mysteeriä. Symbolien mahdollisuudet luovat tilan käsitellä vaikeita abstrakteja asioita konkreettisesti

ympäristössä, esimerkiksi näyttämöllä. Symbolien käyttö ja kuoleman mysteerin tutkiminen ovat aiheina myös loputtomia. Sen takia niiden käsittely taiteen keinoin tulee varmasti inspiroimaan minua jatkossakin.

Kuolemaa kohti.

Lähteet

Brelińska, P. 2019. Show me your face. Catalog Wystawy. Viitattu 22.1.2024.
<https://liakimura.com/wp-content/uploads/2019/10/katalog-wystawy-show-me-your-face-lia-kimua.pdf>

Brooks, Peter. 1992 (1984). Reading for the Plot. Design and Intention in Narrative. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Gibson, V. 1996. Signs & Symbols. An Illustrated Guide to Their Meaning and Origins. London: Grange Books.

Greenfield, P. 2020. Humans exploiting and destroying nature on unprecedented scale – report, The Guardian 10.9.2020. Viitattu 22.1.2024.
<https://www.theguardian.com/environment/2020/sep/10/humans-exploiting-and-destroying-nature-on-unprecedented-scale-report-aoe>

Guido, G. 2020. Faceless people in Gideon Rubin's paintings. Collater.al. Viitattu 22.1.2024. <https://www.collater.al/en/gideon-rubin-painting-art/>

Hänninen, J. 2015. Saattohoito-opas. Potilaan ja omaisen opas. Helsinki: T. A. Sahalan Kirjapaino Oy.

Iacob, A. 2022. Vanitas Painting or Memento Mori: What are the Differences? The Collector. Viitattu 19.1.2024. <https://www.thecollector.com/vanitas-painting-vs-memento-mori-differences/>

Kobialka, M. 2023. Tadeusz Kantor. Online Encyclopedia of Literara Neo-Avant-Gardes. 3.7.2023. Viitattu 23.1.2024. <https://www.oeln.net/tadeusz-kantor>

Kolehmainen, T. 2001. Ruumis, kalmo, keho. Kotimaisten kielten keskus. Julkaistu Helsingin Sanomien kieli-ikkunassa 3.7.2001. Viitattu 29.1.2014
https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/kieli-ikkuna_%281996_2010%29/ruumis_kalmo_ja_keho

Krause, P. 2020. The Love & Friendship of Dante and Virgil in the "Inferno" Discourses on Minerva. 3.4.2020. Viitattu 22.1.2024.

<https://minervawisdom.com/2020/04/03/the-love-friendship-of-dante-and-virgil-in-the-inferno/>

Lueger, M. 2016. Stage Death: From Offstage to in Your Face. JSTOR 21.9.2016. Viitattu 7.10.2023. <https://daily.jstor.org/stage-death-from-offstage-to-in-your-face/>

Oosterwijk, S. 2011. Dance, Dialogue and Duality: Fatal Encounters in the Medieval Danse Macabre. Teoksessa Oosterwijk, S & Knöll, S. (toim.) Mixed Metaphors: The Danse Macabre in Medieval and Early Modern Europe. Cambridge Scholars Publishing.

Tisdell, F. M. 1920. Symbolism in the Theatre. The Sewanee Review, 28(2), 228–240. Viitattu 22.1.2024. <https://www.jstor.org/stable/27533312>

Twitchin, M. 2016. The Theatre of Death — The Uncanny in Mimesis. Tadeusz Kantor, Aby Warburg and an Iconology of the Actor. Springer Nature. London: Macmillan Publishers Ltd.

Väisänen, L. 2012. Kristilliset symbolit. Ikkuna pyhään. Helsinki: Kirjapaja.

Väisänen, L. 2023. Salaiset symbolit. Avain esoterian maailmaan. Helsinki: SKS.

Waenerberg, A. 1999. Kuoleman muotokuva taiteessa. Teoksessa Kuparinen, E. (toim.) Kun aika loppuu. Kuolema historiassa. Yleinen historia. Julkaisuja 52. Turku: Turun Yliopisto, 234–260.